

Цимбалістий

Володимир Приймак

У рік і два місяці покинув їх батько. З бригадою перед тим подався на Східні, під зиму всі повернулися, а він — ні, залишився. Пізніше, сказали, в нього там жінка. Жінка і троє дітей: не то дві дочки й син, не то два сини і дочка. Він якось, як трохи підріс, взяв і подався на Східні. Він шукав батька. Від нього йому нічого не треба було. Ні подарунків, ні грошей. Він навіть не думав, щоб, як це інші, глянути з осудом батькові в очі. Ні, зовсім ні. Каже Микола, що хотів просто його бачити. Який він, його батько. Високий на зріст, чомусь так уявлялось. На вроду який, чи він схожий на батька. Тоді, в Миколаївській, батька він не знайшов. А шукав навіть за міліцейськими каналами, побував у двох райвідділах. Не можна сказати, що служби поставились до нього байдуже. Навпаки, з розумінням. Перерили масу паперів, червоніли від телефонних дзвінків усі дроти, але не знайшли. З тим повернувся додому. Згодом якось усе відійшло, душа заспокоїлась і стала твердішою. Ми зустрілись на Дмитрі, тихого листопадового дня, вже трохи сумного, з захмареним небом. Я сказав, що дід у мене Дмитро, і я його спадкоємець. Я діда ніколи не бачив, він загинув у березні 45-го, коли йшло до весни, і журавлі от-от мали з'явитись до своїх гнізд у Вільхівцях. Його дід, Іван, у 44-му був на фронті, повернувся додому в 46-му, із зенітної своєї артилерії. Він брав його на коліна, гладив по голівоньці, повідав часом про те, що пройшов на війні. Дід замінив йому батька. Микола розповідає про діда, називає на "ви", діда не стало давно. Як баби, як мами, яка пішла в засвіти в останній рік минулого тисячоліття. Так став він тоді сиротою, а дорослим — задовго до закінчення школи. Після смерті діда і баби Микола став у сім'ї годувальником, опорою для мами, важка хвороба ніг якої прогресувала, і інвалідність дуже швидко переросла з другої групи в першу. В десятому класі поїхав у Городенку. Ремконтора там продавала кахель. Три комплекти видали на Торговицю, відрядили до села пічника Йвана. Знав Івана цілий район, великим був майстром цей чоловік, якого Господь нагородив визначним даром, але забрав мову. Він був німим. Коли Іван клав піч у їх хаті, Микола був за підсобника — прибрати, подати десь розчин.

— І коли той Іван з Ремконтори прийшов і в мене мурував, то я підносив йому розчин і як зазвичай дивився...

Так згадує момент з життя, який став ключовим.

— Я той раз подивився, і мені більше не треба було...

Часу, щоб розкачатись, пооглядатись, пороздумувати, пофантазувати в нього не було. Там залишилося ще трохи кахелю, він і рішив: "Дай, думаю, змурую ще яку маленьку кухоньку". А там на це чоловік один надходить та й каже:

— Ти мусиш мені вимурувати піч...

— Вуйку Василю, я це не зроблю...

— А чо?..

— Бо я боюся...

— Ти не бійся!.. Ти шо!.. Ми це зробим!..

Ну, і як почав він, почав, почав — я їду! Мама покійна: "Куди ти?!" Іду! Приходжу, то кахель новий, піч є, лиш то що обкласти. Ну й я то зробив.

І тоді як пішло, як пішло, як пішло— так і пішло! І мурував в Одеській області в голів колгоспів, і в бухгалтерів, і в економістів. Подивився я, як той Іван мурував, бачив, як канали йдуть: 5 каналів, 3 канали там — для мене складності не було. Може, того, що я хотів цього, я то за мус не робив. П'ятикутні грубки робив уже потому, такі на кут. Дуже багато мурував у селі. А там — Вербівці, Вікно, Вербіж за Коломиєю, Топорівці, багато, дуже багато поклав я грубок і печей.

Кажу йому:

— Ну, Миколо, піч— це така складна штука. Там той дим йде кудись, там горить, а там курить, як це все скласти, аби воно гріло, й аби не кадило...

— Я так коротенько відійду. Мурував у Сороках, і там була музиканта одного баба. Він ще жиє, Митр Аннюк, колись у Топорівцях учителював, а вона така була шустренька. Та й я вимурував грубку, а баба розказує мені такий анекдот, чи як це там сказати. Та й каже, що майстер мурував грубку, та й вимурував, та й запалив, а то курить. Він каже, то воно висхне та й не буде курити, воно, каже, пройде. Тиждень курить, дві неділі, баба приходить:

— Майстер, курит...

А він:

— Ваша цибуля мені три неділі курила, як ви давали їсти, а я нічо не казав...

Так як сказати: може, десь щось і було, може, я й не знаю, але переважно старався, аби було добре. Аби не курило, аби гріло. Я всіх роботів хотів знати. Навіть у 9-му класі різав свиню! Перед Великоднем! То мій ще дід був, кажу до мами, а мама:

— Як ти будеш...

Як зарізав, так по нинішній день. Дуже багато тоді люди тримали, дуже багато. Вже покійний нині був у нас воєнрук...

— Новосельський...

— Федір Іванович. Він був і головою сільської ради, а ми були такі, хоч він вчив мене, якби в добрих стосунках. Він будувався, я йому підлоги клав, мурував грубки, робив вікна, двері робив, ну і все таке. А він у той час уже робив тушонки, паштети, ковбаси по весіллях — різну весільну продукцію. І я до сего мав хист, то спочатку коло нього навчився, і це роки вже робили. Ковбаси, і будив, усякі вироби, що треба було, я все робив. Учителю він був строгий, але на рахунок того, щоб показати, не був скупий. Бо ще є такі, що, якщо знає, то не дуже покаже. Не хоче. Не знаю, чи то така натура, чи як. І от Федір Іванович був на операції, а мав двоє весіль згоджених. Прийшов з лікарні, та й не годен. Подзвонив до мене, каже, прийди.

— Я маю весіле...

А ми робили вдвох, ну та й мені вдвох не було страшно.

Каже:

— Треба!..

Кажу:

— Я не піду... Я боюся...

— Йди, не бійся, що ти!.. Що там буде, подзвониш мені...

Ну от, я пішов. Як пішов, так пішов. Так це було перший раз, що я самий робив на весіллю. Федір Іванович мені записав картку: що там та як. Я там роблю, а вийшов, витяг, подивився — запхав, далі роблю. Потому мені вже не треба було картки, бо вже без картки знав. Та й так по сьогоднішній день. Сьогодні то вже нема — весіль нема, весіль не роблять, й ковбаси не роблять...

Сім сезонів, відразу після 10 класу, в Миколи на Східних. Там прийшлося переробити багато робіт, й багато чому навчитись. Дома змайстрував гемблярний станок, 6 років у школі — ремонти обладнання: десь столи, крісла десь полагодити.

— Люди в той час будувалися, то йшла масова будова. Приходив чоловік, от, допустим, вимурував хату, і там він мав 20 дір. То якщо я не був у силі, то нас брало два по половині хати: я — 10, ну і той, другий,— 10. Вікна у веранду, все було. Верхи на хатах. Я мав ще напарника, нас було двоє, і чоловік, як вимурував там стайню чи хату, приходив: "Треба зробити верх". Я був старший, сам не зробиш, робили верх, накривали, все повністю...

Скільки випробувань, життєвих труднощів, страждань — стільки радості, щастя, поваги й людської пошани. Всього потрохи дарував йому Господь. Я бачив Миколу на святі у Городенці, де він з цимбалами в гурті музик. Я лише уявляю, який віртуоз з нього був у тій цілій епосі наших величних у своїй радості весіль, які над ранок шаленіли у нескінченних своїх коломийках. Який нестримний у творенні мелодій був спочатку зовсім юний, а там, з роками, зрілий, а там і зовсім літній, цимбалар. Цей інструмент, як каже про це сам Микола, прийшов до нього за покликом з неба. Він бачив сільських музикантів на сцені у клубі. І як вони грали на танцях неділями, як вели молоду в день весілля до шлюбу. Як то плакала, то веселилась скрипка, і як водограєм жалю і радості відзивались струни цимбал. Але перше, що закарбувала дитяча пам'ять: літо, він на лавці під старою хатою, кріпить на цвяшки до дошки мідяні дрютки.

— На Різдвяні свята в нас грала троїста музика, Бачинський покійний. У клубі багато людей, хлопці, дівчата танцюють, а я— перший-другий клас. На сцені — музики: скрипка, цимбали, бубен, гармошка або баян. Ну і труба, якщо була. Як дивлюся на старий клуб: така буржуйка велика стояла перед сценою. Та нічого мені в очі не падало так, як ті цимбали. От чого — я не знаю. Так сильно любив їх, страшно любив. І страшно я того хотів. І десь, у п'ятому класі, цимбалів хочу, гину, а нема. Тут, 73-го року, вимурували хату, почали будуватися, я кажу до мами:

— Хочу цимбалів...

Мама мені:

— Що ти?!. Куди, звідки — нема...

Я на це тільки зметикував: йду до татової мами, до баби Насті. А баба від нас через

город, на тім боці. Приходжу, та й сів на лаву. Вона й каже:

— А чого ти, Николко, прийшов?..

— Прийшов грошей...

— Нашо тобі грошей?..

— Треба нам вуглі купити...

— А що, у вас нема вуглі?..

— Та нема...

Та й пам'ятаю, я на лаві, а баба на постелі. Та й так сидить, ще щось там побалакали, а там баба подушку тако відвертає, а я на лаві аж підскочив. Що вже будуть гроші! А в селі у нас був жонатий такий чоловік з Яблунева, Молодило. У нього був друг, я навіть рік народження пам'ятаю, Федорак Іван Онуфрійович, 1924 року, він був учителем музичної школи, сам циган. Але вже не вчителював тоді, вчив приватно дітей вдома. Хто на скрипку, хто на цимбали, на всіх інструментах грав. І той сказав, що є там цимбали, 60 рублів треба дати. А 60 рублів — це багато на той час, місячна зарплата. І я поїхав туди, поїхав у Яблунів з цим чоловіком, а звідти в Лючу, і там пішли до цього чоловіка, що мав цимбали: Гриджук Іван, прізвище і досі пам'ятаю. Він старший був уже, може, як я тепер, а здавався тоді мені старим-старий. Були одні — 80 рублів, а ще одні за 60. Ну, ті були кращі. Але я мав 60, то й дав йому. А він до мене каже, цей чоловік:

— А ти, синку, маєш на дорогу?..

— Не маю...

Дав мені п'ять рублів— віддав з тих, моїх, аби я мав з чим повернутись додому. Ну, а я як це взяв — та що ти! Це для мене було щось! Привіз додому. А баба Настя здибається з моїм дідом на дорозі та й питає:

— А що, свату, привезлисте вуглі?.. Бо малий приходив грошей...

А дід каже до баби:

— Яке вуглі!..

Ади, каже, дідько приїхав та привіз цимбали! Та так мені голови набив уже, що хоть з хати вступайся. Ну, і я вже починав освоювати свій інструмент. Тут у нас був цимбаліст Липчук Федір. Іду, сніг, зима, під паху, вони не дуже великі, на кладку — в долину сюди. Цимбали поклав у кут, у сінях, заходжу до хати.

— Слава Ісусу Христу!..

— Слава Богу!..

Він лежить на печі.

— Шо, Николко, скажеш?..

— Вуйку Федоре, я купив цимбали...

— Де?..

— У сінях...

— Давай сюди...

Я заношу.

— Клади на стіл.

Він злазить з печі, взувся, підходить, взяв ключ. Строїть. Та й построїв, і так пальцями перебрав, ну а я думаю, якби я так! Це був би мій світ!

— Все, бери, можеш йти...

Не показував, бо то ще було в той час так, що не хотіли показати. Але настроїв.

А я беру, та й пішов додому. Але вже — чути! А я такі легенькі пісеньки, бо ту знаєш мелодію, цюкаєш, і зараз воно тобі покаже. Та й так менше-більше поволеньки-поволеньки, та й "Ой чий то кінь стоїть". Це легонька така: "Ой-чий-то-кінь-стоїть..." А відтак уже знали, що я купив. Та й Стефанюк, Миколи покійного тато, колись він на скрипку грав, був цимбалістом. А це що тут — через дві хати, і я приходжу, він уже показував. А потім я поїхав до цього цигана, туди, в Лючу. І він тоді мені детальніше і більше показав. То я йому давав 5 рублів на місяць. Так, як усі. Він мені багато поміг, розказав: що, як, показав тональності. І раз, я прийшов з школи, пам'ятаю, це вже в дев'ятому класі. Лиш сумку скинув, дивлюся, а Микола цей, Стефанюк, старий цимбаліст, іде. До нас іде. Та й прийшов, вони з мамою були ровесники — з 32-го року. Ну і сидить на лаві, він такий неумовний був. Як вип'є горілки, тоді так балакав, що не мож було сперти. А так, як то вітегнеш слово — скаже, не вітегнеш — не скаже. То я мусив іти в магазин, аби він мені щось показав. Беру чвертку, йому приношу, так аби не виділа його жінка, потягнув, і тогди — о-о-о-о! Тогди вже розказує! І сидять, балакають, балакають, та й каже до мої мами:

— Ти знаєш, Анно, чо я прийшов?..

— Що, Николо, скажеш...

— Я прийшов, бо в п'ятницю маєм у Рашкові весіле...

А я сиджу на припічку, але так уже тако, місця собі не знаходжу! Напевно, вони з Митром, братом, щось не поділили — рідний брат був цимбаліст, Стефанюк Дмитро.

— І аби малий пішов грати...

Мама каже:

— Николо, таже школа...

— Яка школа?!.. Шо він з школи возьме?.. Буде мати копійку!..

А я:

— Яка школа!.. Ой-ой-ой!.. Та я вже йду...

Ну і це в 9-му класі було. Ну і ось ми поїхали. Щось я знав, і маршів пару знав, але стали на воротях: руки не служать, я так сам собі грав, але — з капелою! Дістав трему, а він почув, що не граю.

— Нічо, нічо, якось буде...

А потому вже грав з Бачинським Василем Олексійовичем. Потім купив цимбали в Стецеві, але не були вони важні. А 2012 року — я зроблю, попробую зробити! Струни мав, матеріал мав. І я в школі, це лютий місяць, у майстерні — тепло, в школі робив уже. І почав це робити. Як, що, куди — я не знав. Але зробив, і за один вечір — 91 струнва, я натягнув за один вечір! Тоді почав строїти, ну, коротше кажучи, я хотів чути звук! Підстроїв трошки, і я вчув його! І мені було дуже! І це у лютім почав, а 5 травня я вже грав на весіллю! На нових!..

А потім 2014 рік, рано, 10 червня, понеділок, я різав патики на помідори... І пальці, всі чотири... Це понеділок, рано, 8 година. І як я вздрів, що я... Зразу — це шок, я думав, що це мені сниться. Я тако ще головов, думаю, зараз пробуджуся. Ну, зараз пробуджуся, це сниться. Нічо, я пробуджуся. Я від станка — до хати. Словом, я вздрів, що вже все. І що мені пішло в голову — що не буду там робити, чи там не буду сапати — я вже грати не буду. Оце перша думка, яка вдарила в голову, що я вже не буду грати. Все. Та й скоро забрала, сказали ну, що, все...

А третього серпня я вже грав на весілля! Ще замотано! В Топорівцях. Цей покійний скрипач, Бачинський, мав весілля згоджене в Топорівцях, дзвонить, каже:

— Ти знаєш...

— Та, Олексійович, та знаю, але...

— Всьо!..

Та й на столі мені добре було грати, бо то цимбали рівно. А йти до шлюбу, церкви — не годен, я чую, що не добиваю. Та й він чує, але що робити. Як є, так є. Думаю, це, видно, послідне весілля, більше грати не буду. А то ще тоді Миколи не було, Стефанюк покійний, десь якийсь виступ мав, він коло млина нас наздогнав. То я вчув, що вже труба ззаду грала, то мені аж легше стало. І так поволі-поволі пішло гранє. І я ще мав згоджене весілля, мав масарити, в Миколи Сорохана. Він приїхав:

— Я чув, що ти попав, мені шукати когось другого чи що?..

Кажу:

— Коля, не шукай, я зроблю. Візьму з собою ще чоловіка, зроблю...

І зробив. А там уже пішло й поїхало: і печі мурував, грубки мурував, двері робив, вікна. І цимбали зробив! І цимбали, до речі, мені вдалися! У Торговиці столярів було багато, але музичні інструменти, то треба не лише столярем бути, треба бути і ковалем. Треба бути і ковалем, і зварювальником, і хоч трохи музикантом. Аби поділити квінту. У нас був такий, він уже помер, столяр Федір Поливкан, то каже: "Я би це зробив, що це цимбали зробити..." Та, кажу, коби вони ще й грали...

Я мав пару коней, мав кузню, мав сівник, косарку, робив плуги кінні. А цього літа, думаю собі, матеріал маю. Володя Гродзінський, щось почали балакати, кажу, цвеків траба — цвеки з піаніно. А він каже, я запитаю Володі Яшана, якось дзвонить:

— Коля, є!..

Якось був у Городенці, підійшов і взяв 270 цвеків. Ну, для мене — це щось! Стули маю, матеріал є, каркас дубовий, там ще смерекова дошка йде, інструмент різний маю, лиш треба хотіння. Стаю собі під навісом, Ганна Миколаївна, вона — через вікно, а я роблю. І так уже після того, як зробив, строїв, та й десь тако, як іду попри то, та й люблю так, ну, перебрати. І десь воно там було. Ну, я не видів її, а на другий день вона мені каже:

— Ти маєш слух неймовірний...

— А що?..

— Я була би слухала й слухала, але ти вже не грав...

Кажу:

— Ну, треба сказати, відкрити вікно, я би ще грав...

І ще й цього року зробив двоє. Не те, що під заказ, просто мені цікаво, я роблю, і мені дуже цікаво. А найцікавіше вже наостанку, як це вже зроблено, коли вже строю, камертон строю. О! Це для мене тоді — я чую, що я зробив!

Закінчується для всіх нас Дмитріївський день, на село спадає вечір, якимось раптово і нежданно. Так буває у листопаді, коли чим день все ближче до зими. З Миколою йдемо до хати, в хаті не напалено, і не тільки тому, що тепер це загальноукраїнська проблема. З двох боків на столах — два інструменти. Вони свіжовилагоджені, ще пахнуть деревами, які донедавна стояли під сонцем, шепотіли з вітрами, переповідали їм лиш відомі мелодії. Ці інструменти мають вистоятися на холоді. Їм належить ще звестись на ноги, як народженим дітям, дочекатися часу. Я кажу Миколі:

— Заграй...

Микола бере пальцячки і торкається струн. "... Плаче захмарне небо, в роздумах клени сумні..." Ми стоїмо поруч із Цимбалістим і співаємо. "... Нам зустрічатись не треба, стиха ти мовив мені..." Він бере камертон, показує, що ще ні, не та музика, не час ще. Як у двох скрипках ліричного героя українського пісенного Орфея ("Ой зробив хлопчина та й дві красні скрипки..."), так і у двох цимбалах, які зробив Микола, живе душа. Господній дар, музика у струнах. Я запитую Цимбалістого звідки це в нього? Він каже:

— Не знаю, видно, дав Бог...

— Знаєш, Миколо...

Кажу йому:

— Ти настраждався, ти не знайшов тоді батька, а я, здається, знайшов сьогодні тобі сестру...

Западає така затяжна в нас довготривала пауза. Мовчить Микола, мовчать усі, хто був на цьому нашому празнику Дмитрія в Торговиці.

— Твоя баба Настя жила в крайній хаті від церкви?..

— У крайній...

— Така стара хата, на дві половини?..

— На дві половини...

— Баба— Настя Сторощучка?..

— Настя Сторощучка...

— Розумієш, Миколо, моя жінка Оріся також онука баби Насті Сторощучки, дочка її старшого сина Івана...

— Рідного брата мого тата Миколи?..

— Рідного брата твого тата Миколи...

З цим ми виходимо на вулицю, де вже темно й безлюдно, що абсолютно пояснимо, як на наш тецекашний час, але так до болю незвично для тієї Торговиці, світлої і завжди багатолюдної, яку ми пам'ятаємо.

— Я так розумію, що нам треба їхати в Городенку...

Каже Петрович, і з цим погоджуються всі. Машину він зупиняє біля першого

квіткового магазину, Микола на це каже:

— Оце зараз буде "Жди мене"...

Сміємось, але він, відчувається, ледь насторожено. На подвір'ї виходить з машини з пишним букетом троянд. У тьмяному світлі вечірніх ліхтарів вони відсвічують багровим кольором. Оріся вибігла на сходи.

— А що це?..

— Не що, а хто...

Вона не може в'їхати у цей, як вона думає, прикол.

— Твій брат Микола, онук баби Насті...

Вони стоять одне навпроти одного і між них букет квітів. Потім, уже в хаті, Оріся довго оповідає Миколі, як баба Настя, коли незадовго до смерті вже жила в нас, у Городенці, завжди оповідала про свого наймолодшого торговицького внука. І який він спосібний, і який він робітний. І як усе вміє: вікна-двері робить, печі кладе...

— Не казала, щоправда, нічо про цимбали, що такий музикант...

— Певно, тому, що вициганив гроші...

— Ая, ні! Баба його дуже любила! Понад усіх...

Микола сидить, і в очах крутяться сльози. Вони довго дивляться одне на одного, і мовчать.

— А життя?.. Як життя?..

— Як життя...

— Ну, сім'я, жінка, діти?..

— З цим мені якось не склалось...

— Та чому?! Ти ж такий класний...

— Є десь вона, є в мене дочка, але вони не зі мною...

— Не судьба...

— Не судьба...

— Батьків гріх?..

— Ну чому... Гріх це мій...